

РОЗГЛЯД СУДОМ В ОКРЕМОМУ ПРОВАДЖЕННІ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ПРОЖИВАННЯ ОДНІЄЮ СІМ'ЄЮ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ БЕЗ ШЛЮБУ

TRIAL IN EX PARTE PROCEEDING OF CASES ABOUT ASCERTAINMENT OF A FACT OF COMMON DWELLING OF MAN AND WOMAN AS ONE FAMILY WITHOUT BEING MARRIED

Німак М.О., к.ю.н., асистент
кафедри цивільного права та процесу

*Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

Стаття присвячена дослідженню особливостей розгляду в суді в порядку окремого провадження справ про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу; визначенню кола обставин, які має з'ясувати суд для встановлення цього факту; з'ясуванню суб'єктів, які братимуть участь у справі, та можливості встановлення інших фактів в одному провадженні зі встановленням факту проживання однією сім'єю тощо.

Ключові слова: окреме провадження, встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, «фактичне подружжя», реєстрація шлюбу.

Статья посвящена исследованию особенностей рассмотрения в суде в порядке особого производства дел об установлении факта проживания одной семьей мужчины и женщины без брака; определению обстоятельств, которые должен выяснить суд для установления этого факта; выяснению субъектов, которые будут участвовать в деле, и возможности установления других фактов в одном производстве с установлением факта проживания одной семьей и т.д.

Ключевые слова: особое производство, установление факта проживания одной семьей мужчины и женщины без брака, «фактические супруги», регистрация брака.

The article is devoted to the investigation of features of trial in ex parte proceeding of cases about ascertainment of a fact of common dwelling of man and woman as one family without being married; determination of range of circumstances to find out by the court for ascertainment of this fact; finding out of the subjects to take part in case and opportunity of ascertainment other facts in the same proceeding with ascertainment of the fact of common dwelling of man and woman as one family etc.

The main task of the court in trial of this category of cases is determined in this article. Issue about what the family is clarified, its signs are determined, which gives a court a possibility to determine if there was actually a fact of common dwelling of man and woman as one family without being married really existed.

In order to ascertain of a fact of common dwelling of man and woman as one family without being married court must find out circumstances, which testify to the existence of matrimonial relationship but without registration of a marriage. The author analyzes these signs and determines evidences that confirms in the court a fact of common dwelling, performing of common life, presence of mutual rights and duties of "factual spouses".

On the basis of the analysis of the current legislation, the opinion that ascertainment of a fact of common dwelling of man and woman as one family without being married is possible provided that this fact generates coming of some juridical consequences is proved. Also the author supports the position of scientists that court can ascertain a fact of common dwelling of man and woman as one family without being married only if none of them is married with another person.

Expediency of joining in one proceeding the fact of common dwelling of man and woman as one family without being married and the fact of staying on maintenance is proved in the article. But ascertainment of the fact of fatherhood (motherhood) and the fact of common dwelling of man and woman as one family without being married in one proceeding is inexpedient.

The range of persons who can take part in the case is determined and also whose personal participation in the case is obligatory is cleared up.

The contents of judgement of ascertainment of a fact of common dwelling of man and woman as one family without being married is determined in this article.

Key words: ex parte proceeding, ascertainment of a fact of common dwelling of man and woman as one family without being married, "factual spouses", registration of marriage.

Справи про встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу розглядаються судом в порядку окремого провадження відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 293 та п. 5 ч. 1 ст. 315 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 року (далі – ЦПК України) [1]. Не зважаючи на те, що законодавець виокремив особливості розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у главі 6 цього Кодексу, залишається неврегульованою низка питань щодо особливостей розгляду в порядку окремого провадження саме досліджуваної категорії справ.

У науці цивільного процесуального та сімейного права багато досліджень, присвячених особливостям розгляду та вирішення справ про встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу. Зокрема, М. Ясинюк, В. Комаров та інші у своїх монографіях досліджують особливості розгляду цієї категорії справ в окремому провадженні. Окремі питання досліджуються у працях науковців у галузі сімейного права, а саме В. Ватраса, О. Войнаровської, М. Дякович, С. Лепех, Д. Лещенка, З. Ромовської, С. Сенік тощо, а також у наукових пра-

цях учених-процесуалістів А. Григор'євої, В. Круковес, Ю. Притики тощо.

Метою статті є з'ясування та визначення особливостей розгляду судом в порядку окремого провадження справ про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу.

Основним завданням суду під час розгляду цієї категорії справ є встановлення власне факту проживання чоловіка та жінки як подружжя, але без реєстрації шлюбу. Якщо не встановлювати факт проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу, а зобов'язати їх зареєструвати шлюб, то залишається неврегульованою та сфера відносин, які виникли від початку їх спільного проживання до моменту реєстрації шлюбу. Саме для того, щоб надати юридичного значення цій сфері відносин, заявники звертаються до суду з вимогою про встановлення факту проживання однією сім'єю без шлюбу [2, с. 136].

Слід зауважити, що відповідно до ч. 2 ст. 21 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року (далі – СК України) [3] тільки сам факт спільного проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без реєстрації ними шлюбу не є підставою

для виникнення у них прав та обов'язків подружжя, що перебуває у зареєстрованому шлюбі. Отже, проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу юридично шлюбом не є, оскільки їхні відносини не зареєстровані в органах державної реєстрації актів цивільного стану, але є шлюбом фактично.

Для встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу важливе значення має з'ясування питання про те, що ж таке є сім'я. СК України не дає поняття сім'ї, вказуючи тільки на її ознаки. Оскільки сім'я, яка виникла на підставі шлюбу, відрізняється від сім'ї, яка виникла на підставі проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, тільки фактом реєстрації шлюбу, то ознаки сім'ї є однаковими як у першому, так і в другому випадках.

Таким чином, ознаками сім'ї, які дають можливість суду встановити, чи існував насправді факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, є: їхнє спільне проживання; ведення спільного побуту; наявність взаємних прав та обов'язків [4, с. 81; 5, с. 149], а також, як справедливо зазначається в літературі, такий союз має бути тривалим та ґрунтуватися на взаємній моральній та матеріальній підтримці [6].

У практиці судів поширеними є випадки встановлення цього факту між чоловіком та жінкою, які спільно проживають в одному помешканні, один з них здійснює догляд або утримання іншого тощо, але фактично подружжям вони не є, а також є випадки встановлення цього факту між двома жінками або двома чоловіками. Так, Бершадський районний суд Вінницької області 21.06.2016 року розглянув справу за заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю. Заявник Особа_1 звернувся до суду з тих підстав, що 31.05.2009 року померла Особа_2, після смерті якої відкрилась спадщина на земельну ділянку. В Особа_2 таких спадкоємців як малолітні, неповнолітні, недієздатні, особи, дієздатність яких обмежена, немає, пережитого подружжя також немає. З 2003 року до дня смерті Особа_2 вона проживала разом з нею, допомагала їй, доглядала, лікувала, а після її смерті поховала. Просить встановити факт проживання однією сім'єю її з Особа_2 з 2003 року до дня смерті Особа_2, тобто до 31.05.2009 року. Дослідивши докази, наявні в матеріалах справи, суд доходить висновку, що заява підлягає задоволенню [7].

Проте, проаналізувавши норми СК України, слід наголосити, що факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу може бути встановлено тільки між чоловіком та жінкою (тобто особами різної статі) і тільки тоді, коли ці чоловік та жінка фактично живуть як подружжя, але без реєстрації шлюбу.

Таким чином, для того щоб встановити факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу суду слід з'ясувати обставини, які свідчать про існування подружніх стосунків, але без реєстрації шлюбу, а саме:

- спільне проживання однією сім'єю чоловіка та жінки;
- ведення спільного побуту;
- взаємні права та обов'язки чоловіка та жінки, що проживають однією сім'єю без шлюбу,
- умови, завдяки яким цей факт набуває юридичного значення.

Підтвердженням у суді факту спільного проживання є реєстрація чоловіка та жінки за однією адресою (штамп у паспорті, довідка житлово-експлуатаційних організацій, Центру надання адміністративних послуг чи сільських, селищних рад тощо), а за відсутності реєстрації – особисті пояснення заявника (заявників), отримані в статусі свідка, показання свідків тощо.

Слід зазначити, що сім'єю чоловік і жінка вважаються також тоді, коли вони не проживають спільно з поважних причин. Так, за аналогією закону слід враховувати положення ч. 2 ст. 3 СК України про те, що подружжя вважається сім'єю і

тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно [3]. Крім того, згідно зі ст. 33 Конституції України від 28 червня 1996 року кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування та вільний вибір місця проживання [8]. Згідно з ч. 2 ст. 310 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року (далі – ЦК України) фізична особа має право на вільний вибір місця проживання та його зміну [9].

З огляду на це, окреме проживання чоловіка та жінки, між якими фактично існують шлюбні відносини, не можна розглядати як самостійну підставу для відмови в задоволенні вимог про встановлення факту їх проживання однією сім'єю, а лише в сукупності з іншими встановленими судом обставинами та зібраними у справі доказами.

Отже, суду слід встановити не стільки спільність проживання, скільки проживання однією сім'єю.

У разі якщо чоловік та жінка не проживають за однією адресою з певних причин, доказом існування між ними подружніх стосунків можуть бути довідки військових установ, виписки з особових справ військовослужбовців, довідки навчальних або лікувальних закладів, листи ділового та особистого характеру тощо.

В юридичній літературі пропонується визначити конкретну тривалість спільного проживання як підставу для встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. Зокрема, деякі науковці пропонують мінімальним строком такого проживання вважати термін не менше 10 років, оскільки в ч. 1 ст. 91 СК України зазначається, що особа має право на утримання відповідно до ст. 76 СК України, згідно з ч. 3 якої жінка, чоловік матимуть право на утримання за умови, що у шлюбі вони спільно проживали не менше як десять років [10, с. 190; 11, с. 126]. На думку К. Глиняної, слід визнати, що постійне проживання чоловіка та жінки однією сім'єю протягом двох і більше років визнається «фактичним шлюбом». Зазначений строк є мінімально достатнім для того, щоб говорити про наявність шлюбу між двома особами [12, с. 69].

Проте такі пропозиції видаються спірними, оскільки суд встановлює спільність проживання чоловіка та жінки однією сім'єю, але не тривалість такого проживання. В одних випадках ці стосунки можуть тривати місяць, в інших – рік, у ще інших – 5 років і т.д., але у всіх цих випадках такі стосунки можуть бути «фактичними шлюбними відносинами». Встановлюючи факт, суду в кожному випадку слід виходити з конкретних обставин справи, з огляду на міцність стосунків та підтвердження їх існування відповідними доказами.

Тривалість спільного проживання суду слід брати до уваги тільки з метою з'ясування, чи має цей факт юридичне значення, але не для встановлення самого факту. Так, наприклад, відповідно до ст. 1264 ЦК України у четверту чергу право на спадкування за законом мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як 5 років до часу відкриття спадщини [9]. Натомість для поділу майна, набутого чоловіком та жінкою, які не перебувають у шлюбі між собою, за час їхнього спільного проживання однією сім'єю, тривалість такого спільного проживання не має значення.

Веденням спільного побуту є не лише спільне ведення господарства та спільний бюджет, але й спільне проведення відпочинку, придбання майна в спільну власність, наявність спільних дітей тощо. При цьому слід враховувати, що згідно зі ст. 1 Закону України «Про всеукраїнський перепис населення» від 19 жовтня 2000 р. [13] домогосподарство – це сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти.

Доказом ведення спільного побуту можуть бути правостановлюючі документи на нерухоме майно, власниками якого є обоє з «фактичного подружжя»; документи, що підтверджують придбання майна на користь сім'ї, витрачання коштів на спільні цілі (фіскальні чеки, договори купівлі-продажу, договори про відкриття банківського рахунку, депозитні договори та інші письмові докази [14]); особисті пояснення заявника (заявників) та пояснення заінтересованих осіб, отримані в статусі свідків; показання свідків тощо.

Взаємні права та обов'язки «фактичного подружжя» можуть виникати, наприклад, у зв'язку з народженням дітей, їх вихованням, утриманням тощо. Факт наявності дітей у чоловіка та жінки, які проживають однією сім'єю без шлюбу, підтверджується копією свідоцтва про народження, рішення суду про визнання батьківства, рішення суду про усиновлення тощо. Взаємність прав та обов'язків встановлюється на підставі особистих пояснень заявників, пояснень заінтересованих осіб, отриманих у статусі свідків; показань свідків; документів, що підтверджують спільні витрати на матеріальне забезпечення дітей; документів, що підтверджують витрати на їх лікування тощо.

Встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу є можливим за умови, що цей факт породжує настання певних юридичних наслідків.

Так, наприклад, встановлення факту необхідне для оформлення спадщини, поділу спільного майна чоловіка та жінки, що проживали однією сім'єю без шлюбу тощо. Як справедливо зазначають Ю. Притика та В. Круковес, цей факт не може встановлюватися для «особистих цілей», але обов'язково його встановлення мусить мати юридичні наслідки [15, с. 115].

Виходячи із закріпленого в СК України принципу односторонності (ст. 25 СК України), як справедливо зауважує А. Григор'єва, судом може бути встановлений факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу тільки за умови, що жоден з них не перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі [16, с. 344].

Проте вважаємо, що це стосується тих випадків, коли проживання чоловіка та жінки однією сім'єю відбувалося під час перебування одного з них (або і обох) в шлюбі з іншою особою. Тобто СК України не допускається одночасне перебування особи і у зареєстрованому шлюбі і у фактичному. Якщо ж цей факт встановлюється до моменту реєстрації шлюбу, то цілком можливо його встановити, оскільки його встановлення може мати юридичне значення. Так, досить часто чоловік та жінка кілька років живуть у фактичному шлюбі, придбаваючи в цьому часі майно, зокрема і нерухоме, і тільки згодом реєструють шлюб. Для того щоб довести, що таке майно є спільною власністю чоловіка та жінки, необхідно встановити факт їх спільного проживання у цей період часу, коли було придбано майно. Таким чином, перебуваючи у вже зареєстрованому шлюбі, подружжя або один з них може звернутися до суду із заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю з моменту виникнення цих відносин до моменту реєстрації їх шлюбу.

Отже, під час розгляду справ про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу суд має встановити відсутність реєстрації шлюбу між чоловіком та жінкою, які проживають однією сім'єю без шлюбу.

Варто також зазначити, що для юридичного визначення сім'ї принципово важливе значення має питання про підстави її виникнення. Згідно з ч. 4 ст. 3 СК України сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [3]. Цією іншою підставою створення сім'ї є проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу.

У справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, на думку П. Єлі-

сейкіна, якщо буде встановлено, що один з «фактичного подружжя» перебував у зареєстрованому шлюбі, то відповідні особи також мають бути залучені до участі в справі як заінтересовані особи [17, с. 97]. Слід зауважити, що участь цих осіб у справі не є необхідною, оскільки факт перебування у шлюбі може підтверджуватися тільки Свідоцтвом про одруження, що є достатнім доказом реєстрації шлюбу.

У справах окремого провадження суд може вийти за межі судового розгляду, тобто ухвалити рішення щодо вимоги, яка не була заявлена. Так, у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу в необхідних випадках, як слушно зауважують деякі науковці, суд має право встановити також факт перебування заявника на утриманні іншого з «фактичного подружжя» [17, с. 98; 18, с. 264], якщо, наприклад, заявник звертається до суду за встановленням факту проживання однією сім'єю з метою оформлення права на пенсію в разі втрати годувальника. Для виникнення права на пенсію на цій підставі недостатньо тільки встановлення факту проживання однією сім'єю без шлюбу, потрібно ще довести, що заявник перебував на утриманні померлого.

Одночасне встановлення цих двох фактів підтверджує існування в дійсності кожного із них, адже встановлення факту проживання однією сім'єю дає підстави стверджувати про ведення спільного господарства і про взаємне співіснування, а отже, і матеріальне утримання один одного. Ці факти будуть підтверджуватися в суді одними і тими самими доказами та обґрунтовуватися тими ж обставинами. З огляду на це, доцільним видається встановлення цих двох фактів в одному провадженні.

Натомість недоцільним є встановлення факту батьківства (материнства) разом зі встановленням факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. Згідно з ч. 1 ст. 188 ЦПК України, яку застосовуємо за аналогією в окремому провадженні, в одній заяві може бути об'єднано декілька вимог, пов'язаних між собою підставою виникнення або поданими доказами, основні та похідні вимоги (похідною є вимога, задоволення якої залежить від задоволення основної вимоги) [1].

Якщо в попередньому випадку встановлення факту утримання і факту проживання однією сім'єю впливають із правовідносин між чоловіком та жінкою як фактичним подружжям (суб'єктами є лише саме подружжя), і встановлення факту утримання залежить від встановлення факту проживання однією сім'єю, то в другому випадку факт батьківства (материнства) впливає із правовідносин сім'ї (суб'єктами є подружжя і діти). Крім того, встановлення факту батьківства не залежить від встановлення факту проживання однією сім'єю без шлюбу.

У тих випадках, коли обидві особи, які проживали однією сім'єю без шлюбу, живі, вони особисто мають звертатися до суду за встановленням зазначеного факту. У цьому разі їхня особиста участь у справі є обов'язковою, оскільки одним із важливих доказів існування факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки є особисті пояснення цих осіб, отримані в статусі свідка, і лише на підставі їх оцінки в сукупності з іншими доказами у справі суд ухвалює рішення. Особисті пояснення цих осіб сприяють судді в з'ясуванні питання про те, чи існував насправді факт, про встановлення якого просить заявник. З метою надання правової допомоги разом із заявником участь у справі може брати його представник.

Погоджуючись із позицією М. Ясинок, що суб'єктами таких справ є не лише чоловік чи жінка, в разі смерті одного із них, але і спадкоємці [19, с. 233], вважаємо, що крім «фактичного подружжя», участь у справі можуть брати також повнолітні діти чоловіка та жінки, які проживають однією сім'єю без шлюбу (як спільні, так і діти кожного з них) та інші заінтересовані особи, а також органи державної влади або установи, до яких звертатиметься заявник

для реалізації своїх прав (пенсійні фонди, нотаріальні контори, органи соціального захисту населення тощо). Тому пропонуємо доповнити ЦПК України новою нормою такого змісту: «Якщо із заявою про встановлення «фактичних шлюбних відносин» до суду звернувся один із такого подружжя, то другий обов'язково має брати особисту участь у справі як заінтересована особа».

Якщо ж заявниками у цій категорії справ є діти чоловіка та жінки, які проживали однією сім'єю, або інші особи, для яких встановлення цього факту породжує виникнення, зміну або припинення особистих майнових чи немайнових прав, застосовуються загальні правила цивільного судочинства щодо представництва, оскільки вони не брали особистої участі в цих відносинах.

Розглядаючи в суді справи про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, судді слід враховувати, що проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, відповідно до ч. 2 ст. 21 СК України, не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя [3]. Суд встановлює лише факт їх спільного проживання однією сім'єю, але не визнає їх такими, що перебувають у шлюбі між собою. Під час розгляду справ про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу не має значення питання про те, чи мали можливість ці особи зареєструвати свій шлюб і причини нездійснення ними реєстрації шлюбу.

Аналізуючи судову практику в справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, М. Дякович та С. Сенік справедливо роблять висновок про те, що у цій категорії справ суди не можуть встановлювати факт «перебування у шлюбних відносинах», оскільки їхні стосунки не оформлені державною реєстрацією, а отже, шлюбу немає, а тому немає і шлюбних відносин; також суди не можуть встановлювати факт «перебування у «цивільному шлюбі», оскільки таке формулювання взагалі не відповідає юридичній термінології [20, с. 40].

У рішенні про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу має зазначатися: прізвища, імена, по батькові осіб, між якими встановлено факт проживання однією сім'єю без шлюбу; тривалість існування таких відносин із зазначенням дати їх початку та припинення (якщо такі відносини було припинено); за наявності дітей – їхні прізвища, імена, по батькові та роки народження тощо. Якщо поряд зі встановленням факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу судом було встановлено інші факти, то це також має бути відображено в рішенні суду.

З огляду на викладене, пропонуємо доповнити ст. 319 ЦПК України ч. 3 такого змісту: «У рішенні суду про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу обов'язково зазначаються прізвища, імена, по батькові осіб, між якими встановлено факт проживання однією сім'єю без шлюбу; дата початку і (або) закінчення таких відносин; за наявності дітей – їхні прізвища, імена, по батькові та роки народження».

Рішення суду в справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу є єдиним документом, що підтверджує цей факт, оскільки ці відносини органами державної реєстрації актів цивільного стану не реєструються. Рішення у цій категорії справ разом з іншими необхідними документами може бути підставою для видачі нотаріусом свідоцтва про право на спадщину або призначення соціальної допомоги органом соціального захисту населення тощо.

Здійснене дослідження дає можливість зробити такі висновки. Під час розгляду справ про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу суду слід встановити не стільки спільність проживання, скільки проживання однією сім'єю. Встановлення цього факту є можливим за умови, що він породжує настання певних юридичних наслідків.

Судом може бути встановлений факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу тільки за умови, що жоден з них не перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі. Не допускається одночасне перебування особи і у зареєстрованому шлюбі і у фактичному. Якщо ж цей факт встановлюється до моменту реєстрації шлюбу, то цілком можливо його встановити, оскільки його встановлення може мати юридичне значення.

Одночасно зі встановленням факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу суд може встановити також факт перебування заявника на утриманні іншого з «фактичного подружжя». Натомість недоцільним є встановлення факту батьківства (материнства) разом зі встановленням факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу.

У тих випадках, коли обидві особи, які проживали однією сім'єю без шлюбу, живі, вони особисто мають звертатися до суду за встановленням зазначеного факту. У цьому разі їхня особиста участь у справі є обов'язковою. Крім «фактичного подружжя», участь у справі можуть брати також повнолітні діти чоловіка та жінки, які проживають однією сім'єю без шлюбу, та інші заінтересовані особи, а також органи державної влади або установи, до яких звертатиметься заявник для реалізації своїх прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40. Ст. 492.
2. Німак М.О. Процесуально-правова природа справ, що виникають із шлюбних правовідносин. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2009. Вип. 49. С. 130–137.
3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.
4. Дякович М.М. Правове регулювання фактичних шлюбних відносин за сімейним законодавством України. Мала енциклопедія нотаріуса. 2010. № 5 (53). С. 7983.
5. Лепех С.М. Проблеми правового регулювання відносин конкубінату за СК України 2002 р. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць. Львів: ЛьвДУВС. 2010. №3. С. 147–154.
6. Ватрас В. Особливості суб'єктного складу подружніх і прирівняних до них правовідносин. Юридичний журнал. 2009. № 2. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3130> (дата звернення 13.08.2018).
7. Рішення Бершадського районного суду Вінницької області від 21 червня 2016 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55675297> (дата звернення 17.09.2018).
8. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
10. Окреме провадження: монографія / В.В. Комаров, Г.О. Світлична, І. В. Удальцова та ін.; за ред. В.В. Комарова. Х.: Право, 2011. 312 с.
11. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: Правова єдність, 2009. 432 с.
12. Глиняна К.М. Правове регулювання розлучення за сімейним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2006. 206 с.

13. Про всеукраїнський перепис населення: Закон України від 19 жовтня 2000 р. № 2058-III. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 51–52. Ст.446.
14. Войнаровська О. Поняття та правові наслідки конкубітату. Юридичний журнал. 2009. № 2. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3145>. (дата звернення 27.08.2018)
15. Притика Ю.Д., Круковес В.В. Мета встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу: теоретичні та практичні аспекти. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2016. № 23. С. 112–116.
16. Григор'єва А.О. Умови встановлення в судовому порядку факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу та докази, які це підтверджують. Юридичний вісник. 2014. № 3. С. 343–350.
17. Елисейкин П.Ф. Судебное установление фактов, имеющих юридическое значение. М.: Юридическая литература, 1973. 128 с.
18. Фурса С.Я. Окреме провадження у цивільному процесі України: навчальний посібник. К.: Видавництво Київського університету, 1999. 309 с.
19. Ясинок М.М. Особливості окремого провадження у цивільному процесуальному праві України (теоретико-правовий аспект): монографія. К.: Алерта, 2014. 385 с.
20. Дякович М.М., Сенік С.В. Правове регулювання «фактичних шлюбних відносин». Вісник Верховного Суду України. 2011. № 2 (126). С. 37–44.

УДК 347.1

ПРАВО НА ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ (ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

RIGHT TO PERSONAL LIFE OF A PHYSICAL PERSON (CIVIL LEGAL ASPECTS)

Обіщенко А.А., магістр
юридичного факультету

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем цивільного права щодо права на особисте життя фізичної особи. Встановлено, що в науковій літературі немає єдності думок щодо змісту поняття «особисте життя». Серед доктринальних тлумачень поняття особистого життя прослідковуються чотири різні підходи: особисте життя – це нематеріальне благо, таке як життя, здоров'я; особисте життя – це сфера, яка знаходиться за межами суспільного та державного життя; особисте життя – це ті аспекти життя людини, які не мають відношення до публічної діяльності; особисте життя – це сукупність певних складників.

Ключові слова: право на особисте життя, особисте життя, приватне життя, нематеріальне благо, особисте немайнове право фізичної особи.

В статье анализируется одна из актуальных проблем гражданского права о праве на личную жизнь физического лица. Установлено, что в научной литературе нет единства мнений относительно содержания понятия «личная жизнь». Среди доктринальных толкований понятия личной жизни прослеживаются четыре различных подхода: личная жизнь – это нематериальное благо, такое как жизнь, здоровье; личная жизнь – это сфера, которая находится за пределами общественной и государственной жизни; личная жизнь – это те стороны жизни человека, которые не имеют отношения к публичной деятельности; личная жизнь – это совокупность определенных составляющих.

Ключевые слова: право на личную жизнь, личная жизнь, частная жизнь, нематериальное благо, личное неимущественное право физического лица.

The article is devoted to the coverage of one of the urgent problems of civil law in relation to the right to privacy of an individual. It is established that in the scientific literature there is no unity of thoughts concerning the meaning of the concept of «personal life». Among the doctrinal interpretations of the concept of personal life can be seen four different approaches: personal life is a non-material good, such as life and health; personal life is an area that is beyond the bounds of social and public life; personal life – those aspects of human life that are not related to public activity; personal life is a set of certain components.

The study of the category of «private life», the content, features and subjects of the right to privacy, made it possible to conclude that any of its «framework» definitions would be incomplete, perhaps even controversial. This can be explained by the fact that the right to privacy does not contain a well-formed core, but combines an indefinite range of interests that are difficult to describe by one concept.

It is rather difficult to give an exact, exhaustive interpretation of the notion of «private life», since, firstly, each person contains his own, individual content, and secondly, it is impossible to cover all spheres of his manifestation in view of the current state and development of social relations.

Key words: right to privacy, private life, non-material good, personal non-property rights of an individual.

До цивільно-правового статусу фізичної особи входить інститут охорони особистого життя, закріплений Цивільним кодексом України. Водночас варто зазначити, що особисте життя є історичною категорією і постало як цілісний об'єкт правової охорони лише з кінця XIX століття, адже до цього право охороняло не особисте життя загалом, а лише деякі окремі його прояви, передусім житло і листування.

Зі вступом України до Ради Європи, послідовним курсом на європейську інтеграцію та подальшими демократичними перетвореннями особливого змісту та значення набуває удосконалення захисту особистих немайнових прав людини. Втім нині суспільство характеризується глобалізацією світового економічного простору й високими темпами науково-технічного прогресу, що породжує появу все нових загроз недоторканності приватного життя інди-

віда з боку як держави, так і окремих осіб. Саме тому все більше актуалізується потреба вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері захисту права на особисте життя фізичної особи.

Окрім того, аналіз юридичної літератури підтверджує, що дослідженню проблем недоторканності особистого життя, незважаючи на виняткову її актуальність, присвячені лише деякі роботи вчених-юристів.

Метою статті є дослідження цивільно-правового аспекту права фізичної особи на особисте життя.

У теорії права розуміння особистого життя фізичної особи як об'єкта особистого немайнового права є одним з найбільш дискусійних і суперечливих. Представниками різних галузей права як в Україні, так і за її межами неодноразово робилися спроби його сформулювати. Однак з огляду на багатогранність цього явища запропоновані поняття надають змогу скласти